

Æselører og gyldne eventyr - Apuleius i ny klædedragt

Apuleius *Forvandlinger* eller *det gyldne æsel*

Oversat af Carsten Weber-Nielsen

Forlaget Atalante

Pris 250,-

anmeldt af Ditte Schwartz

For nogle år siden læste jeg Anthony Doerrs roman *Byen over skyerne*, som undersøger menneskets længsel efter noget større, litteraturens overlevelsessevne og forbindelsen mellem generationer. Romanen væver fem fortællinger fra forskellige tider og steder sammen, alle centreret om en fiktiv antik tekst om en ung mand, der drømmer om at blive en fugl og flyve til en utopisk by i skyerne. Den unge mand forvandles imidlertid i stedet til et æsel og gennemgår en række strabadserende oplevelser.

Denne centrale fortælling virker bekendt, og det er nok ingen hemmelighed, at Doerr har ladet sig inspirere af den romerske roman *Det gyldne æsel af Apuleius*, som kan dateres til det andet århundrede e.v.t. Det er dog ikke kun Doerr, der har fundet inspiration i denne fabelagtige røverhistorie. Det gyldne æsel har gennem århundreder fascineret læsere med sin blanding af magi, satire og menneskelig dårskab. Den første danske oversættelse af *Det gyldne æsel* blev udgivet i 1812 af N. E. Balle, men den mest kendte er Otto Gelsteds udmærkede, men noget bedagede version fra 1942. Nu foreligger værket i en ny oversættelse ved Carsten Weber-Nielsen, udgivet posthumt i 2024, og dermed er der en – tiltrængt – ny mulighed for at dykke ned i en underholdende og dybsindig roman.

Oversættelsesarbejdet er en konstant og udfordrende balancegang mellem på den ene side så vidt muligt at genskabe originaltekstens overordnede virkning på kildesproget og på den anden at forsøge at nærme det målsproget ved at træffe valg, der gør oversættelsen mere mundret og naturlig for læsere, der ikke nødvendigvis har kendskab til kildesproget. Weber-Nielsens erklærede mål er at lade kildesprogets struktur og sætningsbygning skinne igennem så tydeligt som overhovedet muligt, med de udfordringer, det nu engang giver for en moderne læser 'uden forudsætninger'.

Trangen til at opleve noget ud over det sædvanlige, som er central i Doerrs roman, er ligeledes, hvad hovedpersonen i *Det gyldne æsel*, Lucius, drives af: Han er fascineret af magi og det overnaturlige, så en forretningsrejse til Thessalien, berømt og berygtet for hekserier, passer lige i hans kram. Under sit ophold i byen bor han hos en kvinde, der praktiserer heksekunst, og med en god portion ungdommelig dumdristighed opsøger han magien i et forsøg på at få opfyldt sit største ønske: at blive forvandlet til en fugl. Men som i alle gode eventyr og overnaturlige fortællinger går noget grueligt galt, og Lucius begår en fejl, der i stedet forvandler ham til et æsel. Som æsel gennemlever han en lang række kvaler: Han bliver stjålet af røvere og udsat for grusomheder, begær og absurditeter på tværs af samfundets sociale lag. Efter mange prøvelser og utallige ydmygelser lykkes det til sidst Lucius at blive menneske igen ved at hengive sig til den egyptiske gudinde Isis, hvis kult han indvier sig i. Romanens store afslutning og genoprettelse af orden sker dermed gennem hans religiøse omvendelse og renselse.

Den narrative konstruktion er til tider kaotisk og kendetegnet ved en lang række fortælletekniske ekskurser. Lucius' prøvelser som trækdyr fungerer som rammefortælling for forskellige indlagte historier, herunder den berømte fortælling om Amor og Psyke, som har inspireret mange senere kunstnere med sin behandling af kærlighed, sjælens prøvelser, tillid og forsoning. I fortællingen om møllersvenden og kvinden med de syv elskere præsenteres vi også for datidens stereotype syn på kvindens svigagtige natur. Lucius' gengivelse af sin bortførelse af røvere er i sig selv en rammefortælling, hvor røverne underholder hinanden ved at fortælle historier.

Det kræver opmærksomhed og fokus at holde styr på de mange fortællinger og finde tilbage til hovedhistorien om Lucius' prøvelser, men udgaven er hjulpet på vej af overskrifter, der markerer skiftene mellem fortællingerne.

Oversættelsens vej til udgivelse har været lang og ikke uden forhindringer. Da Carsten Weber-Nielsen indså, at han ikke selv ville nå at få udgivet sin oversættelse af *Det gyldne æsel*, bad han Chr. Gorm Tortzen om at tage vare på arbejdet og sikre en udgivelse. Dette viste sig dog at være en vanskelig opgave, da det var svært at rejse de nødvendige midler til forlagsarbejdet. Til sidst påtog forlaget Atalante sig opgaven med støtte fra Ernst Andersen og Tove Dobel Andersens Fond, og dermed blev det endelig muligt at udsende en opdateret oversættelse af romanen, og Carsten Weber-Nielsens ønske blev opfyldt.

Forlagets nydelige hardback-udgave indeholder en indledning af Chr. Gorm Tortzen, der leverer en litterær og historisk indføring i værket, herunder en gennemgang af den antikke romantradition, de forskellige litterære træk samt sproglige kendetegn og raffinementer. Derudover bidrager Jørgen Podemann Sørensen med et efterskrift, der belyser romanens religiøse dimensioner, herunder mysteriereligionerne i romersk kejsertid og fortællingen om Lucius' omvendelse anskuet som en religiøs erfaring. Udgivelsen er endvidere forsynet med illustrative kort og oversætterens eget omfattende noteapparat bagest.

Fortællingen om den unge mand, der ved et uheld forvandles til et æsel, findes også i en kortere, græsk version, kendt som *Lukios eller Æslet*, som er overleveret blandt Lukians værker, skønt det med stor sikkerhed ikke er forfattet af ham. Denne version, oversat af Tortzen i 1989, er langt enklere og mere grovkornet end Apuleius' *Det gyldne æsel*, og fortællingen fokuserer primært på komiske og erotiske episoder uden at rumme Apuleius' komplekse narrative struktur og filosofiske lag. Oversættelsen af den pseudolukianske æselroman er ydermere inkluderet i nærværende udgivelse, så interesserede læsere ved selvsyn kan finde forskelle og ligheder mellem de to fremstillinger.

Forskningen peger på, at både *Lukios eller Æslet* og *Det gyldne æsel* stammer fra et fælles – nu tabt – forlæg, som de to forfattere hver især har bearbejdet på deres egen måde. Sammenligningen mellem de to værker illustrerer ganske udmærket det grundprincip, at den samme grundfortælling kan tage vidt forskellige former afhængigt af forfatterens litterære ambitioner og den kulturelle kontekst, den er blevet til i.

Mens *Lukios eller Æslet* kan læses som en ligefrem og underholdende folkefortælling, skaber Apuleius et værk, hvor de groteske og komiske elementer kombineres med en filosofisk og religiøs dimension. Den afsluttende omvendelse til Isis-kulten løfter romanen ud over det rent eventyrlige og ind i en eksistentiel refleksion over søgen efter sandhed og frelse. Netop denne idé – menneskets søgen efter noget større – er det tematiske bindeled mellem *Det gyldne æsel* og Doerr's *Byen over skyerne*. Begge værker kredser om forvandling, længslen efter transcendens og litteraturens evne til at bevare og videreformidle sådanne fortællinger gennem århundreder.

Som nævnt i indledningen til oversættelsen var det Carsten Weber-Nielsens ambition at skabe en loyal gengivelse af den latinske original, og det gør oversættelsen særligt velegnet for fagfolk og læsere med et filologisk blik. Det er et valg, der resulterer i en tekst, som på dansk kan virke mindre levende end originalen. Apuleius' sprog er

sprudlende og energisk, men i sin stræben efter at efterligne kildesprogets kendetegn bliver denne oversættelse mere omstændelig og akademisk end medrivende. Der hersker imidlertid ingen tvivl om, at Apuleius' barokke sætninger, ordspil og kulturelle referencer er behandlet med stor omhu. Det er sympatisk, at Weber-Nielsen har villet holde sig så tæt på forlagets latinske struktur som muligt, men i en moderne kontekst kan det gøre læsningen tung for utrænede læsere.

På trods af disse udfordringer er *Forvandlinger* eller *det gyldne æsel* et værk af stor litterær betydning, og denne nye oversættelse sikrer, at Apuleius' roman igen er tilgængelig for danske læsere og værket står som et af Carsten Weber-Nielsens sidste betydelige bidrag til formidlingen af antik litteratur i Danmark. Det er en bog, der belønner den tålmodige læser med sin blanding af humor, eventyr og refleksion over mænd og kvinders natur, det religiøse og det mærkelige.